

ČASOPISI HRVATSKOGA IZDAVALAČKOG
BIBLIOGRAFSKOG ZAVODA

JOURNALS OF THE CROATIAN PUBLISHING
AND BIBLIOGRAPHIC INSTITUTE

Branka Sorokin
bsorokin@nsk.hr

UDK/UDC 050(497.5)(091)
Pregledni rad/Review
Primljeno/Received: 24. 9. 2003.

Sažetak

Iako je važnost periodičkih publikacija za poznavanje i izučavanje svake društvene zajednice neupitna, hrvatska periodika nije sustavno proučavana. Nema ni cjelovitog povijesnog pregleda, niti retrospektivne bibliografije. No, ima znatnih fragmentarnih istraživanja, pa se navode neki primjeri. Budući da periodičke publikacije iz razdoblja Nezavisne Države Hrvatske spadaju među one slabo istraživane, u radu smo prikazom časopisa koje je izdavao Hrvatski izdavački bibliografski zavod (osnovan 9. kolovoza 1941.), nastojali popuniti tu prazninu. Prikazani su: *Croatia, Književni tjednik, Vienac, Časopis za hrvatsku poviest i Časopis za medicinu i biologiju* – namjere i postignuća uredništava, sadržaj časopisa, zastupljeni autori. Više pozornosti posvećeno je *Croatiji i Književnom tjedniku* kao književnim i opće kulturnim, a našoj javnosti malo znanim časopisima.

Ključne riječi: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, časopisi, Hrvatska

Summary

Although the importance of periodical publications has been widely acknowledged in the social studies, Croatian periodicals have not been systematically studied. There is no complete historical overview or a retrospective bibliography. There are, however, several fragmentary studies, examples of which have been listed in this paper. The periodicals published during the existence of the Independent State of Croatia (1941-1945) have not been studied in detail. Hence, in this paper the periodicals of the Croatian Publishing and Bibliographic Institute (founded on August 9, 1941) are presented in an attempt to somewhat compensate for the existing gap. Presented are: *Croatia, Književni tjednik* (The Literary Weekly), *Vienac* (The Wreath), *Časopis za hrvatsku poviest* (The Journal of Croatian History), *Časopis za medicinu i biologiju* (The Journal of Medicine and Biology) – the intentions and achievements of the editorial boards, the contents and the authors. *Croatia* and *Književni tjednik* are presented in more detail as they are literary and history periodicals little known to the domestic public.

Keywords: Croatian Publishing and Bibliographic Institute, journals, Croatia

Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 1-2(2004), 43-60

ISSN 0507-1925

© VBH 2004.

Uvod

Ulogu periodičkih publikacija,¹ posebno časopisa i novina, u razvoju cjelokupnog ljudskog stvaranja teško se može preneglasiti, jer se kroz njih prelamaju i najbrže ispoljavaju sve novine, usponi i padovi u razvitku neke društvene zajednice. O tome, primjerice, pišu: J. Horvat: "Svaka je novina, pa i onda kada je naoko pothvat pojedinca, izraz jedne društvene skupine koja je pokreće, postavlja joj ciljeve, i društvene skupine koja je prima i podržava, utječe na njezin razvitak."² zatim V. Maštrović: "Novine i časopisi izlaze često ... uvijek s novim sadržajem ... te je zbog toga njihov utjecaj na čitača važniji, a svakako permanentniji nego utjecaj knjiga."³ te V. Bogišić: "Za razliku od umjetničkog smjera ili kritičkog gledišta, časopis doista razumijeva određeni, javni angažman, odnosno opredjeljenje ..."⁴ Jedan od najboljih poznavatelja hrvatskih književnih časopisa M. Vaupotić 1965. je napisao: "Povijest i kronologija časopisa, njihovih evolucija i mijena, sudbina i djelovanja njihovih urednika, izdavača i suradnika, razvoj i kolebanje njihovih političkih i umjetničkih profila, materijal je prije svega za kolektivna, analitička i arhivska prethodna ispitivanja, a tek onda za ovakve sintetske informativno-kritičke panorame."⁵

No, unatoč tako naglašenoj važnosti periodike za svako društvo, hrvatske periodičke publikacije nisu sustavno (institucionalno) proučavane, pa nemamo ni cjeloviti povijesni pregled, niti retrospektivnu bibliografiju koja bi bila temeljno oruđe za njihovo izučavanje. To se odnosi na domicilnu periodiku, a problem se uvećava kada uzmemo u razmatranje tzv. iseljenički tisak, tj. periodičke publikacije hrvatske dijaspore koje zajedno s domaćima čine korpus hrvatske periodike. Mišljenje iznijeto još 1936. da "nemamo cjelovitoga i pouzdanog prikaza koji bi obuhvatio hrvatsku periodičku štampu od prvih početaka do naših dana ..."⁶ vrijedi i danas: "Povijesni pregled hrvatske periodike nije ni sustavan ni iscrpan, nema publikacije ni sređenih izvora za pouzdanu procjenu njezina rasta i utjecaja a leksikonske natuknice o novinama i časopisima u pravilu donose oskudne i nepotpune podatke."⁷ To, jasno, ne znači da hrvatska periodika nije istraživana, da se o njoj nije pisalo i da bibliografski nije obrađivana. Navodimo nekoliko enciklopedijskih izvora u kojima je dan povijesni pregled hrvatskih časopisa.⁸ Najcjelovitiji popis i hrvatske periodike do 1945. godine (uključen je i partizanski tisak), još uvijek je *Građa za bibliografiju jugoslavenske periodike*.⁹ Od 1991.

¹Izraze periodičke publikacije i periodika koristimo i za tjednike, listove i sl., jer ih smatramo opće prihvaćenima i semantički jasnima.

²Horvat, Josip. Povijest novinstva Hrvatske : 1779-1939. Zagreb : Stvarnost, 1962., str. 31.

³Maštrović, Vjekoslav. Jadertina Croatica : II. Časopisi i novine. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1954., str. VII.

⁴Bogišić, Vlaho. Pogovor. // Macan, Trpimir. Spremnost : 1942-1945. Zagreb : Matica hrvatska, 1998., str. 361.

⁵Vaupotić, Miroslav. Časopisi od 1914-1963. // Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća. Zagreb : Stvarnost, 1965., str. 772.

⁶Hergešić, Ivo. Hrvatske novine i časopisi do 1848. Zagreb : Matica hrvatska, 1936., str. 5.

⁷Bogišić, Vlaho. Nav. dj., str. 361.

⁸Hrvatska enciklopedija, sv. 2. Zagreb : Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1942.; Enciklopedija Jugoslavije, sv. 2. Zagreb : Leksikografski zavod FNRJ, 1956. i drugo izd. sv. 3, 1984.; Hrvatska enciklopedija, sv. 2. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2000.

⁹Anali Leksikografskog zavoda FNRJ, knj. II. Zagreb, 1955.

godine Nacionalna i sveučilišna knjižnica izdaje tekuću nacionalnu bibliografiju (*Hrvatska bibliografija, Niz C, Serijske publikacije*) koja za sada popisuje časopise, godišnjake, kalendare i zbornike. Prazninu za razdoblje 1945.-1990. samo dijelom¹⁰ ispunjava *Bibliografija Jugoslavije, Serijske publikacije*, Beograd, Jugoslovenski bibliografski institut, 1956.-1990. (od 1956.-1974. kao *Bibliografija jugoslovenske periodike*).

Hrvatskom se periodikom bavio znatan broj autora. Od P. Kasandrića¹¹ naovamo, napisano je mnogo članaka i knjiga, a u novije vrijeme i magistarskih radova i doktorskih disertacija, koje se bave hrvatskim novinama i časopisima. Raspon tema je širok, od sociologijsko-politologijskih¹² do informacijsko-komunikacijskih.¹³ Prema vrsti, najviše su istraživani književni i povijesni časopisi. Što se, pak, razdoblja tiče, veće je zanimanje za stariju periodiku, osobito za starije novine, a dosta se istražuje i zavičajna (regionalna) periodika. Posljednjih je godina sve više članaka o povijesnom razvitku pojedinih glasila (često uz obljetnice izlaženja), nerijetko s bibliografijom objavljenih priloga, a zanimljiva su i istraživanja vezana uz pojedince, urednike i izdavače periodičkih publikacija.¹⁴

¹⁰Sorokin, Branka. Bibliografska kontrola u Jugoslaviji na primjeru Bibliografije Jugoslavije, serije A, B i C i Bibliografije rasprava, članaka i književnih radova u časopisima SR Hrvatske. // Zbornik saopštenja "Tekuće bibliografije u Jugoslaviji". Beograd : Jugoslovenski bibliografski institut, 1987. Str. 159-171.

¹¹Kasandrić, Petar. Il giornalismo dalmato dal 1848. al 1860. Zadar : Artale, 1899.

¹²Navodimo neke primjere: Pederin, Ivan. Hrvatska nacionalna ideologija u Dalmaciji u zabranjenim novinskim člancima : (1883.-1903.). // Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci 39(1997), 337-369; Maticka, Marijan. Mađarska na stranicama središnjih hrvatskih novina : (1945.-1950.). // Časopis za suvremenu povijest 29, 3(1997), 505-518; Vidaković, Josip. Povijest hrvatskog novinstva : Zadar u XIX. st. Zagreb : Hrvatsko komunikološko društvo ; Nonacom, 2001.; Markus, Tomislav. Slavenski jug 1848.-1850. i hrvatski politički pokret. Zagreb : Hrvatski institut za povijest ; Dom i svijet, 2001.; Markus, Tomislav. Zagrebačko političko novinstvo 1848.-1850. godine. // Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti 2(2002), 282-356; Bing, Albert. Amerika – zemlja nemogućih mogućnosti ... : američki način života u zagrebačkom dnevnom listu Obzor 1929.-1933. godine. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003.

¹³Navodimo neke primjere: Šercar, Tvrtko. Komunikacijska filozofija znanstvenih časopisa. Zagreb : Globus, 1988.; Jokić, Maja. Časopis kao sredstvo komunikacije. // Sveučilišni vjesnik 44, 2/3(1998), 63-72; Maričić, Siniša; Branka Sorokin; Zlatko Papeš. Croatian journals at the end of the 20 century : a bibliometric evaluation. // Društvena istraživanja 9, 1(45)(2002), 1-17; Jokić, Maja, Mladen Andreis; Branimir Klaić. Pedeset godina Kemije u industriji : bibliometrijski i scientometrijski prikaz. // Kemija u industriji 51, 3(2002), 116-122; Mišak, Aleksandra; Jelka Petrak; Marko Peina. Scientific biomedical journals in Croatia. // Croatian medical journal 43, 1(2002), 8-15.

¹⁴Navodimo neke primjere: Detoni-Dujmić, Dunja. Krugovi. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti, 1994.; Matković, Stjepan. Časopis za suvremenu povijest : tridesetogodišnjica izlaženja (1969.-1999.) : bibliografija. // Časopis za suvremenu povijest 31, poseb. br.(1999), 1-109; Perić, Ivo. Dubrovačka periodika : 1848.-1918. Dubrovnik : JAZU, 1980.; Perić, Ivo. Pregled razvoja dubrovačke periodike između dva svjetska rata. // Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku 19/20(1982), 291-467; Lukežić, Irvin. Hrvatska periodika u Istri od 1900. do 1914. godine. // Nova Istra 1, 4(1996), 138-153; 2, 1(4)(1997), 129-144; 2, 2(5)(1997), 112-130; Zbornik Znanstveni skup 150. obljetnica Zore dalmatinske. Zadar, 1994.; Brešić, Vinko. Časopisi Milana Marjanovića. Zagreb : HFD, 1990.; Prilog bibliografiji članaka o hrvatskoj periodici (pribilježena 54 članka objavljena u domaćim časopisima u razdoblju 1990.-1993.) u: Sorokin, Branka. Hrvatski časopisi 1990.-1993. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 37, 3/4 (1994), 1-20; Vinaj, Marina. Građa za bibliografiju osječkih novina 1848.-1945. : magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2001.

Iako se posljednjih desetak godina stanje bitno popravilo, još uvijek među najslabije proučenim razdobljima, općenito, svakako je ono Nezavisne Države Hrvatske (NDH) (1941.-1945.), a posebno se to odnosi na istraživanja kulturnih prilika čiji je nezaobilazni dio periodika. Za razliku od partizanskog tiska, koji je u poslijeratnom razdoblju dobro istražen,¹⁵ endehaška periodika, unatoč golemom broju naslova, za našu stručnu javnost kao da nije postojala. Prema našim saznanjima, odnosno onome što je javno dostupno, pored knjiga, brošura i nota, započelo se s popisivanjem časopisa, tj. sadržajem pojedinih brojeva u *Hrvatskoj bibliografiji*,¹⁶ već u prvoj godini izlaženja, u broju 5/6(1941), ali se, nažalost, tu i stalo, a časopis *Prosvjetni život* redovito je donosio, u rubrici *Pregled listova*, popise i sadržaje dnevnika, tjednika, te časopisa i godišnjaka.¹⁷ Potpuniji popis je onaj u *Analima Leksikografskog zavoda FNRJ*, a od novijih istraživanja tu je popis dnevnih i tjednih novina (17 naslova) i časopisa (22 naslova) koje je S. Lasić objavio u *Krležologiji*,¹⁸ potom studija T. Macana o listu *Spremnost*,¹⁹ a po Lasićevoj ocjeni to je “jedan od najbolje uređivanih tjednika što ih je hrvatsko novinstvo imalo, stavimo li na stranu ideološku orijentaciju”,²⁰ te *Bibliografija priloga iz kulture* (književnost, kazalište, glazba, likovna umjetnost i film) u dnevniku *Hrvatski narod* od 10. travnja 1941. do 6. svibnja 1945. I. Matičevića, objavljena u *Kronici Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU*, N.t. 1, 2(1995), 1-291.²¹

Ne ulazeći ovdje u povijesni kontekst, a ni u ocjenu kulturne situacije u vremenu NDH, valja ipak istaknuti: “Nove su prilike (poslije 10. travnja 1941., nap. B. S.) dokinule razmjernu žurnalističku živost na zagrebačkoj sceni, prestale su izlaziti gotovo sve dotadašnje dnevne i tjedne novine, dok su nove pokretane isključivo pod neposrednim nadzorom vlasti i u skladu s promidžbenim ciljevima njezina programa.”²²

Među ustanovama koje su trebale promicati državne ciljeve, bio je i Hrvatski izdavački bibliografski zavod (HIBZ) osnovan Zakonskom odredbom poglavnika Ante Pavelića uz supotpis ministra nastave i bogoštovlja Mile Budaka.²³ U točki 2 stoji: “Svrha je i izključivo pravo zavoda izdavati i razpačavati djela enciklopedijskog, leksikonskog i bibliografskog značaja na hrvatskom i drugim jezicima. Zavod

¹⁵Npr., *Bibliografija izdanja u narodnooslobodilačkom ratu 1941.-1945.* Beograd : Vojno istorijski institut, 1964.; Pejčinović, Kornelija. *Katalog partizanskog tiska Nacionalne i sveučilišne biblioteke.* Zagreb : NSB, 1982.

¹⁶Hrvatska bibliografija, Zagreb, god. I, br. 1, siječanj-travanj 1941. – god. IV, br. 1, siječanj-travanj 1944.

¹⁷*Prosvjetni život*, Zagreb, 1, 1/6(1942) – 4, 31/34(1945).

¹⁸Lasić, Stanko. *Krležologija ili Povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži* : knj. treća: Miroslav Krleža i Nezavisna Država Hrvatska (10. 4. 1941. – 8. 5. 1945.). Zagreb : Globus, 1989.

¹⁹Macan, Trpimir. *Spremnost : 1942-1945.* Zagreb : Matica hrvatska, 1998.

²⁰Lasić, Stanko. *Nav. dj.*, str. 116.

²¹Bibliografija je izrađena u okviru znanstveno-istraživačkog projekta “Dokumentacija o hrvatskoj književnosti XX. stoljeća”. Prioritet je dan književnosti i kulturi NDH. O ostalim segmentima realizacije toga projekta nemamo saznanja.

²²Bogišić, Vlaho. *Nav. dj.*, str. 364.

²³Zakonska odredba o osnutku Hrvatskog izdavačkog (bibliografskog) zavoda. // *Narodne novine* 98(9.VII.1941.).

može prema potrebi izdavati i druga izdanja obćeg narodnog i državnog značaja, ako to ministarstvo nastave naredi”, a Propisnik o ustrojstvu i poslovanju Hrvatskog izdavalačkog (bibliografskog) zavoda²⁴ pod točkom 1 pobliže određuje da on “poimence uređuje i izdaje: a) Hrvatsku enciklopediju, ... c) Hrvatsku bibliografiju, ... k) knjige, rasprave i časopise po naručbi ministarstva ...”. Mate Ujević,²⁵ imenovan upraviteljem Zavoda, smatra da “HIBZ ima zadaću ispuniti jednu do sada bolnu prazninu u hrvatskom kulturnom životu, stvoriti naime sredstvo, da strani narodi uzomognu upoznati život Hrvata ... Zato će HIBZ izdavati niz izdanja na stranim jezicima ..., i to s jedne strane s informativnom zadaćom, a s druge strane izdavati prijevode najznačajnijih hrvatskih književnih djela na stranim jezicima. Prvi pothvat u toj seriji je dvomjesečnik *Croatia* ...”²⁶ Izdavački su planovi HIBZ-a bili golemi, gotovo megalomanski, no i danas zadivljuje njihova realizacija, odnosno broj objavljenih djela u nepune četiri godine njegova postojanja. Spomenimo samo, iako nezavršen, projekt Hrvatske enciklopedije, u kojem je objavljeno samo pet svezaka.

Prikaz časopisa

Prema Švabu, “Širinu zanimanja HIBZ-a možda uz enciklopedistička djela ponajbolje ilustriraju njegovi časopisi”.²⁷ U *Književnom tjedniku* se, među planiranim izdanjima, navodi: “HIBZ izdaje još: časopis *Croatia*, *Hrvatska starina*, godišnjak *Acta botanica* i *Književni tjednik*.” Budući da nigdje nismo našli nikakvog traga ni *Hrvatskoj starini* niti *Acti botanici*, za pretpostaviti je da su ti naslovi bili planirani, ali ne i realizirani.

U Hrvatskom izdavalačkom bibliografskom zavodu izlazili su ovi časopisi:

1. *Croatia*, br. 1(1941) - br. 6(1944)
2. *Književni tjednik*, god. 1 (br.1) (1941) - god. 2 (br. 28/29) (1942)
3. *Časopis za hrvatsku poviest*, sv. 1/2, 3, 4= knj. 1 (1943)
4. *Vjenac* : mjesečnik HIBZ-a, god. 36 (br. 1-6/10) (1944)
5. *Časopis za medicinu i biologiju* = *Acta medico-biologica Croatica*, sv. 1= knj. 1 (1945)

Više pozornosti posvetili smo općekulturnoj periodici o kojoj se malo zna tj. *Croatiji* kao prvom časopisu koji “želi vanjskom svijetu prikazati kulturne napore Hrvata”²⁸ te *Književnom tjedniku*, listu koji je godinama bio nedostupan našoj stručnoj javnosti.

²⁴Propisnik o ustrojstvu i poslovanju Hrvatskog izdavalačkog (bibliografskog) zavoda. // Narodne novine 143(3.X.1941.)

²⁵Švab, Mladen. Mate Ujević, utemeljitelj suvremene hrvatske enciklopedike : o dvadesetpetoj obljetnici smrti (1967-1992). // Radovi Leksikografskog zavoda “Miroslav Krleža”. Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku, sv. 2=knj. 2(1992), 9-73.

²⁶Književni tjednik 2(22. prosinca 1941.), str. 6.

²⁷Švab, Mladen. Nav. dj., str. 26.

²⁸Rojnić, Matko. Časopisi. // Hrvatska enciklopedija, sv. IV. Zagreb : HIBZ, 1942., str. 203.

Croatia

Od 1941. do 1944. izašlo je ukupno šest brojeva (sedam svezaka) od čega pet s tekstovima na njemačkom, talijanskom ili francuskom jeziku, dok je šesti broj tiskan zasebno na njemačkom i zasebno na francuskom jeziku. Brojčani podaci o godini, godištu i broju sveska (danas obvezni za svaku periodičku publikaciju) javljaju se samo u prvom broju u kojem je naveden i nadnevak njegovog izlaženja 1. X. 1941. Na ostalima se javlja samo podatak o broju sveska, a gubi se godina izlaženja. Međutim, u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice, uz opis časopisa, upisani su i podaci o godinama izlaženja: 1941. [br.] 1; [1942. br.] 2, 3, 4; [1943. br.] 5; [1944. br.] 6 (uglate zagrade ukazuju da podaci unutar njih nisu preuzeti iz samog časopisa).

U impresumu stoji da časopis izlazi svaka dva mjeseca te da je izdavač Hrvatski izdavački bibliografski zavod, a glavni urednik Pavao Tijan.²⁹ Časopis je velikog formata (31x23 cm), luksuzno opremljen (o čemu opširniji prikaz kasnije), a tiskan je na vrlo kvalitetnom papiru.

Nepotpisani uvodnik na spomenutim jezicima donosi ciljeve časopisa: “Svrha kojoj teži izdavač časopisa *Croatia* ne treba dugačkih tumačenja: Nezavisna Država Hrvatska želi informirati inozemstvo, saveznike i prijatelje, o svome životu, naporima i aktivnostima prema najboljim saznanjima i savjesti. Kako bi to postigla *Croatia* će ponajprije objavljivati niz članaka temeljenih na činjenicama stručnjaka o raznim područjima djelovanja i o raznim vidovima naših života. Pri tome će svakako biti nužno posezati i za prošlošću, ukoliko se današnje činjenice, bez onih ranijih, ne bi mogle razumjeti. Naš će časopis unatoč tome nastojati ostati vjeran svome temeljnom zadatku, tj. biti suvremeni pregled o današnjoj slobodnoj i neovisnoj Hrvatskoj.”³⁰ Ili, još kraće, na trećoj stranici očitka, gdje se časopis reklamira, stoji: “Sveobuhvatna zbirka radova o prošlosti i sadašnjem životu – o geografiji, o kulturnim, gospodarskim i društvenim odnosima – Nezavisne Države Hrvatske. Nezaobilazni izvor za svakoga tko se želi informirati o Hrvatskoj.”

Zna li se tko je osnivač izdavača, zna se da je časopis trebao poslužiti predstavljanju novonastale NDH kao i promidžbi nove vlasti u inozemstvu. Na to izriječno upućuje M. Ujević: “Časopis *Croatia* ... naručena je od predsjedništva vlade i ministarstva vanjskih poslova ... u glavnim linijama morali smo se držati uputa ministarstva, a u detaljima smo imali slobodnije ruke. Časopis je otkupljivalo ministarstvo vanjskih poslova.”³¹

U **prvom** broju (48 str. + 10 str. s tablama) u nekoliko informativnih članaka, dani su sažeti podaci nužni za upoznavanje svake suverene države: Z. Dugački u kratkom tekstu “Die geographische Lage Kroatiens” daje osnovne podatke o zemljopisnom položaju i osobitostima Hrvatske, jasno u njezinim tadašnjim granicama; A. Dabinović, u poduljem članku “La Croazia nel passato”, sintetički prikaz hrvatske povijesti od doseljenja do stvaranja NDH, a M. Gavazzi u članku

²⁹Švab, Mladen. In memoriam : Pavao Tijan (1908.-1997.). // Radovi Leksikografskog zavoda “Miroslav Krleža”. Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku, sv. 4= knj. 6(1997), 127-130.

³⁰Croatia 1, 1-2(1941).

³¹Švab, Mladen. Nav. dj., str. 40.

“Die kroatische Bauernkultur” opisuje posebnosti i važnost hrvatske seljačke kulture za očuvanje hrvatskog identiteta. J. Horvat na desetak stranica članka “Quadro storico dell’evoluzione economica dei Croati” prikazuje hrvatsko gospodarstvo u 18. i 19. st., a G. Šamšalović piše o zanimljivom motivu “rajske ptice” koji se javlja i u hrvatskoj i u svjetskoj književnosti u članku “Eile der Zeit in Gott.”³²

Kultura, u užem smislu, zastupljena je kratkim pregledom o kazališnoj umjetnosti “Die Theaterkunst in Kroatien”, kojeg potpisuje E. T., a književnost odlomcima iz prvog pjevanja “L’ Orso Brundo” V. Nazora u vlastitom prijevodu i novelom “Der Dreibeinige” M. Budaka.

Broj **dva** (48 str. + 9 str. s tablama) započinje s “La patria croata” A. Mihanovića u prijevodu V. Nazora. U kratkoj bilješci o A. Mihanoviću stoji i ovo o pjesmi: “Pjesnik Vladimir Nazor preveo ju je na talijanski, što se ovdje po prvi put objavljuje.” Slijedi dvojezični tekst “Das sechsmonatliche Bestehen des Unabhaengigen Staates Kroatien” / “Sei mesi dello Stato Indenpedente di Croazia”, zapravo govor održan na zagrebačkom radiju 10. listopada 1941., M. Lorkovića, ministra vanjskih poslova NDH u povodu šestomjesečnog postojanja NDH. U članku “Mercatores Levantis” B. Truhelka piše o bogatstvu dubrovačkih arhiva i navodi što bi tek trebalo istražiti u građi u kojoj se iščitava cjelokupna povijest Dubrovnika, a posebno višestruke veze sa zaleđem. Lj. Babić u članku “Breve rassegna dell’arte croata” sažimlje stoljeća i daje pregled cjelokupne hrvatske umjetnosti, od spomeničke baštine, preko najznačajnijih graditelja, slikara, kipara do najpoznatijih predstavnika moderne arhitekture.

HIBZ se predstavlja kraćim trojezičnim tekstom u kojem su i sažeti podaci o razvoju hrvatskog izdavaštva/tiskarstva od početaka, a zatim slijede nakladnički planovi Zavoda.

Književnost je zastupljena s tri pjesme na njemačkom V. Vidrića u prijevodu M. Šegulja, novelom “Veille de Noël” K. Š. Gjalskog, iza koje slijedi napis o Gjalskom s podnaslovom “poete du Zagorje croate”, te “Erinnerungen an Hamburg” M. Begovića.

Kulturne stranice u ovom su broju povećane, pa nalazimo osvrt “Première exposition des artistes croates” (Umjetnički paviljon, 9. XI. - 8. XII. 1941.), kraći nepotpisani tekst o hrvatskoj umjetničkoj fotografiji, te novu rubriku *Theaterchronik* u kojoj E. T. piše o recentnim događanjima u kazališnom i glazbenom životu Zagreba, te kratak osvrt, potpisan J. V. M. [Meissner] na izložbu Zlatka Šulentića u Salonu Ulrich, ali bez datuma održavanja.

Treći broj (39 str. + 8 str. s tablama) očito je objavljen o prvoj godišnjici postojanja NDH. Uvodnik J. Milkovića pod naslovom “Ein Fest des Glaubens und der Arbeit”, prigodničarska je apoteoza hrvatskom narodu i njegovom vođi u povodu te obljetnice. Slijedi “La patrie croate” A. Mihanovića u prijevodu H. Cariona, ulomci iz “Del mio corpo son padrone io!” S. Kolara u prijevodu L. Salvinića, kulturnog atašea talijanskog veleposlanstva u Zagrebu; izbor pjesama D. Domjanića u prijevodu na njemački M. Šegulja kojem prethodi kraći ogled “Dragutin M. Domjanić : ein Gedenkblatt” Lj. Marakovića, te ulomak iz “Premier

³²Izvorni članak na hrv. jeziku objavljen je u Nastavnom vjesniku, sv. 4=knj. 23(1915).

amour” J. Kozarca, s kraćom bilješkom o autoru. A. Bonifačić predstavljen je s tri pjesme na talijanskom u prijevodu B. Šoljana s prevoditeljevom bio-bibliografskom bilješkom, a M. Bego jednom novelom na njemačkom te bio-bibliografskom bilješkom. Književni blok završava s dvije pjesme P. Preradovića, te bilješkom o pjesniku u prijevodu na francuski S. Grandvila i R. Petita.

Zanimljiv pregled “Kroatische Barockmaler” – potpisan inicijalom S. – oslanja se i na drugi svezak Hrvatske enciklopedije iz 1941.

U novoj rubrici *Literarische Uebersicht* prikazana je izdavačka djelatnost Matice hrvatske i HIBZ-a, a zatim posebno “Hrvatska lirika” V. Nazora, objavljena 1942. Izvan rubrike prikazan je “Rječnik talijanskog i hrvatskog jezika. I. dio: Talijansko-hrvatski rječnik”, M. Deanovića, u izdanju St. Kuglija iz 1942., s kraćim pregledom tog područja počam od F. Vrančića naovamo.

Jedini nekrolog uopće, objavljen je u ovom broju, a napisan je za prevoditeljicu na njemački Marthu Šegulja, redovitu suradnicu časopisa *Croatia*.

Na kraju broja u rubrici *Theaterchronik* osvrt je na tekuća kazališna događanja, a zasebno je u rubrici *La vita musicale* detaljnije prikazan glazbeni život Zagreba.

S **četvrtim** je brojem (40 str. + 8 str. s tablama) dnevna politika nestala sa stranica časopisa. Ni jedan tekst, niti jedna fotografija ovoga broja nisu vezani uz aktualne političke događaje. U članku “La Croazia alla Bienale di Venezia 1942” (pot. Ivo Š-l [Šrepel] jedan od postavljaca izložbe), pišući o umjetnicima čija su djela izložena, autor posebno ističe, po prvi puta, međunarodno priznanje hrvatske umjetnosti. Kratak pregled o suvremenom stanju prirodnoznanstvenih i srodnih disciplina u Hrvatskoj, autora V. Ničea na njemačkom jeziku, jedini je takav članak u *Croatiji*.

Slijede književni radovi: pripovijetka “Die mit dem krausen Haar” D. Šimunovića, kojoj prethodi napis o Šimunoviću kao piscu Zagore; ogled o recepciji i prijevodima djela Ivane Brlić-Mažuranić u inozemstvu te ulomak iz pripovijetke “Le Soleil garson d’honneur et Neva la petite epousée”; nekoliko pjesama Lj. Wiesnera u prijevodu na njemački A. von Buttlar Moscona i s biografskom bilješkom o pjesniku; ulomak “L’ultima visita” M. Begovića u vlastitom prijevodu.

Rubrika *Literarische Rundschau* upoznaje nas s najnovijim izdanjima nekih hrvatskih izdavača: Matice hrvatske, HIBZ-a (posebno se spominje izlaženje trećeg broja časopisa *Croatia*), Binoze i dr.; *Chronique theatrale* s proteklom kazališnom sezonom (1941./42.) i planovima za iduću u Narodnom kazalištu u Zagrebu, a *La vita musicale* s recentnim zagrebačkim muzičkim zbivanjima.

S brojem **pet** (47 str. + 11 str. s tablama), čini se, uredništvo se odlučilo na objavljivanje tematskih brojeva. Tako je ovaj svezak i tekstovima i likovnim materijalom posvećen Zagrebu i to kroz nekoliko cjelina. Povijesni (i kulturni) pregled daje J. Horvat u članku “Die Seele Zagrebs”, od rimskog naselja do dvadesetog stoljeća i citira Goetheovu misao da se životna snaga naroda ne očituje odbijanjem stranih utjecaja, već njihovom asimilacijom. Manjim povijesnim tekstovima predstavljeni su: Louis de la Roque (“Zagreb en 1880”) koji je kao veliki prijatelj Hrvatske uzeo pseudonim Ljudevit Prijatelj i Charles Yriarte (“Le marché et le chapitre de Zagreb : impressions en 1879”), jedini strani autori koji se javljaju u časopisu.

Književnost zastupaju dvojica najzagrebačijih pisaca: A. G. Matoš sonetom “Nel duomo di San Re” i ogledom “August Šenoa : (zum vergessenen Gedenktage des Dichters)”, te A. Šenoa ulomkom iz romana “Goldschmieds Goldkind”. Objavljene su i dvije pjesme D. Domjanića na njemačkom jeziku. Ovu cjelinu zaokružuje esej “Ein kroatischer Poet und Dichter Zagrebs : (Antun Gustav Matoš)” Lj. Wiesnera.

U ovećem članku “L’arte a Zagabria durante un secolo” Gj. Szabo piše o umjetnosti Zagreba od oko 1840. do 1940. Zagrebačka arhitektura predstavljena je člancima “Klassizistischer Geit in Zagrebs Stadtbild” A. Schneidera o arhitektu Bartolu Felbingeru i “Viktor Kovačić. L’architecte du Zagreb moderne” E. Š.-a. Zanimljiv je kraći prikaz na francuskom Grafičke zbirke Sveučilišne knjižnice (danas Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu) potpisan š. (pretpostavljamo A. Schneider) iz čijeg su fonda i dvije stranice ilustracija u ovom broju *Croatie*.

Slijede rubrike *Literarische Rundschau* s kraćim prikazom najnovijih izdanja HIBZ-a (npr., 2. sv. Hrvatske enciklopedije), a zasebno je prikazana “Hrvatska umjetnička glazba” B. Širole u izdanju MH, 1942., *Chronique theatrale* s osvrtom na festival u okviru tjedna hrvatske kulture 1942., te *La vita musicale* opsežnijim osvrtom na tekuća muzička događanja.

Posljednji, **šesti**, broj također je tematski. Posvećen je Hrvatskoj na moru, a izašla su dva sveska (zasebno na njemačkom i zasebno na francuskom jeziku), s malim razlikama u sadržaju te povećanim opsegom (78 str. + 18 str. s tablama).

Člankom “Kroatien am Meer” / “La Croatie et la mer” općim kulturno-povijesnim pregledom javlja se J. Horvat, a o posebnom mjestu Dubrovnika u hrvatskoj, ali i svjetskoj povijesti i kulturi piše veliki poznavatelj predmeta T. Mortigjija u članku pod naslovom “Die kroatische ‘Hansestadt’ Dubrovnik” / “L’Athenes croate”.³³ O neolitičkim nalazištima u nas s posebnim osvrtom na Grapčevu špilju na otoku Hvaru piše G. Novak u članku “Ein neolithische Hochkultur bemalter Keramik an der kroatischen Kueste im 3. Jahrtausend v. Chr.” / “La Civilisation neolitique sur la côte croate au IIIe siècle”. Utjecaji i veze hrvatske umjetnosti tema su opsežnog članka Lj. Karamana “Kroatische Kunst an der Ostkueste der Adria” / “L’art de la côte orientale de l’Adriatique”. Povijest hrvatskoga glagoljaštva “Der kroatische Glagolismus : ein Wall an der Adria” / “Le glagolisme croate, rempart sur l’Adriatique” prikazuje V. Štefanić, a o otoku Krku, kolijevci hrvatskoga glagoljaštva piše A. Bonifačić u članku “Die Insel Krk” / “L’ile de Krk”. P. Skok objavljuje dva tematski različita rada. I na njemačkom i na francuskom jeziku piše o Zadru kroz prikaz starofrancuske kronike Geoffroya de Villehardouina (“Zadar in der Darstellung eines altfranzoesischen Geschichtschreibers” / “La ville de Zadar vue par Villehardouin historien en ancien français”), a u svesku na francuskom jeziku piše još posebno o našoj terminologiji mora i ribarstva na Jadranu (“Notre terminologie maritime et de pêche sur l’Adriatique”).

Književnost je predstavljena većim brojem autora: I. Vojnović ulomkom iz “Daemmerung” u prijevodu C. Lucerna; M. Šenoa, M. Cihlar Nehajev, B. Livadić,

³³Izvorni članak na hrv. jeziku “Dubrovnik – Hrvatska Atena”, objavljen je u Hrvatskoj reviji, Buenos Aires, 8, 1(1958).

I. Meštrović, V. Car Emin, M. Bego prozom, te D. Cesarić, A. Bonifačić, V. Vlaisavljević, F. Alfirević, I. Lendić poezijom u njemačkoj verziji sveska, a M. Begović, A. Tresić-Pavičić i T. Ujević u francuskoj.

Svesci završavaju biografskim bilješkama o piscima i likovnim umjetnicima zastupljenim u tom broju.

Posebna pozornost posvećivana je likovnoj opremi časopisa *Croatia*. Tako su crtežima te umjetničkim reprodukcijama (i u boji) zastupljeni najpoznatiji hrvatski likovni stvaraoci, ponajviše slikari suvremenici: M. Klement Crnčić, J. Račić, J. Miše, I. Meštrović, A. Kuman, J. V. Meissner, J. Plančić, A. Mezdjić, V. Becić, Lj. Babić, B. Bulić, V. Filakovac, M. Šimunić, M. Kraljević, I. Režek, S. Šohaj, J. Kljaković, J. Crnobori, A. Motika, S. Kopač, V. Kirin, E. Tomašević. O nekima od njih objavljene su i biografske bilješke. Ističemo reprodukcije u boji Federika Benkovića i Bernarda Bobića uz članak o hrvatskome baroknom slikarstvu u broju 3. Uz to, u časopis su bile uvrštene i vrlo kvalitetne fotografije eminentnih hrvatskih fotografa, koje u brojevima 1-3 imaju uglavnom promidžbeni karakter, pa na njima najčešće nalazimo vodstvo NDH: A. Pavelića, S. Kvaternika, te njemačkog poslanika S. Kaschea ili, kako piše u bilješci u prvom broju, "prikazuju najzaslužnije osobe i najznačajnije momente za stvaranje neovisne Hrvatske ...", ali i važne trenutke iz prvih dana NDH. Sa četvrtim brojem iz časopisa nestaju fotografije promidžbenog karaktera, a ostaju samo one hrvatskih spomenika kulture, vedute gradova, prizori iz svakodnevnog života.

Budući da znamo tko je i s kojim namjerama pokrenuo časopis *Croatia*, bilo bi za očekivati veći broj članaka u kojima se glorificira hrvatski narod, država i ustaški pokret. No, tome nije tako.

Pa tko su suradnici *Croatije*? Od predstavnika vlasti i ustaških prvaka, u časopisu se javljaju s po jednim političkim člankom M. Lorković i J. Milković, dok je M. Budak predstavljen samo kao pisac, a T. Mortigijija kao povjesničar. U časopisu su objavljivali stalni suradnici HIBZ-ovih izdanja, vodeći stručnjaci u svojim područjima: A. Dabinović, M. Gavazzi, Z. Dugački, G. Novak, V. Štefanić, P. Skok, Lj. Karaman, Lj. Babić, I. Meštrović, Đ. Szabo, A. Schneider, G. Šamšalović, J. Horvat, V. Niče. Većina je surađivala u Hrvatskoj enciklopediji, a mnogi su bili i urednici struka. Njihovi članci odišu domoljubljem (ponekad i nacionalizmom), istinskim ponosom na "obnovljenu državu" i željom za njezinim svekolikim napretkom, sviješću što kultura znači za opstojnost osobito malih naroda, ali nisu ispolitizirani, niti su "ideološki prilagodljivi". To su zgusnuti, panoramski tekstovi, nabijeni informacijama koji, vjerujemo, i s obzirom na vrijeme u kojem su nastali, i šezdesetak godina od objavljivanja mogu izdržati svaku provjeru.

U časopisu su tiskani prijevodi (neki i prvi puta) najpoznatijih hrvatskih književnika: A. Mihanovića, A. G. Matoša, D. Domjanića, V. Vidrića, I. Vojnovića, M. Cihlara Nehajeva, K. Š. Gjalskog, I. Kozarca, a i suvremenika: V. Nazora, D. Cesarića, M. Begovića, T. Ujevića, Lj. Wiesnera, F. Alfirevića, V. Cara Emina, A. Bonifačića, M. Bege.

Dodamo li tome brojne likovne umjetnike (najzastupljeniji je I. Meštrović) i umjetničke fotografe čijim je djelima časopis opremljen i oplemenjen, možemo ustvrditi da je *Croatija* strancima, a njima je bila namijenjena, na jedini pravi način, kulturom i književnošću, predstavljala svoj narod i domovinu. Časopis je

“i po svom sadržaju i po umjetničkoj opremi lijep dokaz hrvatske kulturne stvaralačke snage.”³⁴

No, prema M. Ujeviću, naručitelj časopisa nije bio toga mišljenja: “Vlasti nisu bile zadovoljne s *Croatiom*, jer da nije bila ustaška. Kad su naredili, da se izda poseban broj, posvećen Bosni, s izričitom tendencijom da se pred stranim svijetom prikaže kao isključivo hrvatska zemlja, mi smo otezanjem sabotirali posao, tako da od *Croatie* već godinu i pol dana nije izašao nijedan broj.”³⁵ Iako ovu konstataciju možemo uzeti donekle s rezervom (elaborat je datiran – 18. svibnja 1945.), lako se složiti s tvrdnjom da se “odnos ustaša prema zavodu može uglavnom označiti – nehajnošću. Oni su imali “važnijih” poslova, a da bi se uopće previše interesirali za HIBZ”,³⁶ na što ukazuje i broj izašlih svezaka u odnosu na planirano. Takav je odnos omogućio časopis kakav smo gore opisali.

Književni tjednik

Od god. I, br. 1 (1941) - god II, br. 28/29 (1942) izašao je ukupno 21 svezak. U impresumu je kao vlasnik i izdavač naveden HIBZ, a glavni i odgovorni urednik Pavao Tijan. Osim brojčanih podataka o godištu, godini i broju sveska, uvijek je naveden i nadnevak izlaženja pojedinog broja. Tako stoji da se prvi broj pojavio 18. prosinca 1941., a posljednji 28. lipnja 1942. Iako najavljen kao tjednik, od broja 13/14 (1942) list izlazi svaka dva tjedna. Iznimka je broj 17, koji je izašao na prvu godišnjicu NDH. *Književni tjednik* izlazio je samo šest mjeseci.

Iz urednikove uvodne riječi saznajemo o razlozima pokretanja i zadaćama lista. Prvo, to je sustavno praćenje svih kulturnih pojava: “Odviše se pouzdajemo u svoje pamćenje, ali kad bude trebalo dati računa i o književnom i kulturnom radu u počecima Nezavisne Države Hrvatske, onda ćemo biti u maloj neprilici, jer još nigdje nemamo sustavno i potpuno pobilježena sva nastojanja i sve uspjehe našeg kulturnog rada.” I, drugo, posredovanje između kulturnih stvaralaca i javnosti: “Treba čuti, kako javnost doživljava ono, što naši književnici i umjetnici daju.” I zaključno: “*Književni tjednik* preuzima u svoju dužnost obje ove zadaće: sustavno i potpuno obavještavanje hrvatske javnosti o svim kulturnim pojavama u Hrvatskoj, a donekle i u svijetu, te posredovanje između čitalaca i pisaca, dajući jednima i drugima prilike, da izmijene svoje misli u našim stupcima ... A da se list ne bi učinio jednostran ili možda suhoparan zbog naših prikaza kulturnih pojava, donosit ćemo i manje beletrističke priloge ...”, te time dati “svoj skromni doprinos jačanju hrvatske kulturne zajednice [i] uspostavi što užeg dodira između stvaralaca duhovnih vrednota i naše javnosti ...”³⁷

List je izgledom skroman, najčešće na osam stranica novinskog formata, a pojedini je broj koncipiran tako da sadrži od svega ponešto, kako bi pobudio zanimanje šire javnosti kojoj je bio i namijenjen. Tekstovi su sadržajem zanimljivi, kratki i informativni i pisani stilom koji je lako mogla prihvatiti široka čitalačka publika. U njemu se sustavno prate suvremena strujanja u cjelokupnom kulturnom

³⁴Književni tjednik 1, 2(1941), 12.

³⁵Švab, Mladen. Nav. dj., str. 40.

³⁶Isto, str. 38.

³⁷Književni tjednik 1, 1(1941), 1.

životu i bilježe događanja iz tjedna u tjedan. Kako bi se čitateljstvo što bolje upoznalo s novoizašlim knjigama, uredništvo se uporno, obavijestima i zamolbama, obraćalo nakladnicima i izdavačima da redovito šalju svoja izdanja “radi uvrštavanja u bibliografski popis i radi prikaza u tjedniku. Isto tako molimo uredništva časopisa da šalju svoje časopise u zamjenu za *Književni tjednik*”.

Aktualna književna i kulturna događanja praćena su kroz rubrike: *Književni pregled*, *Pregled knjiga i časopisa*, *Kazalište*, *Koncerti*, *Nove knjige*, *U nekoliko redaka*, *Kulturne svaštice*, ali i izvan njih. Zahvaljujući njihovom pedantnom bilježenju bogato su vrelo za istraživanja kulturnog stvaranja u tek nastaloj državi. Realizaciji tako zahtjevnog posla najviše su pripomogli vrsni suradnici.

U tjedniku je dosta prostora posvećeno lijepoj književnosti, uglavnom domaćoj. Objavljene su tako pjesme i kraći prozni tekstovi mnogih suvremenih hrvatskih pisaca: T. Ujevića, V. Nazora, I. G. Kovačića, F. Galovića, V. Kaleba, Lj. Marakovića, V. Vlaisavljevića, V. Vide, J. Kornera, D. Panjkote, Lj. Wiesnera, M. Begovića, A. Nametka, Zdenke Jušić-Seunik, D. Štambuka, F. Alfirevića, N. Šopa, J. Benešića, P. Grgeca, A. Jakšića, G. Krkleca, V. Majera, A. Stipčevića, J. Tomića, I. Raosa.

Ostali autori: J. Šidak, J. Andreis i M. Fotez te V. Štefanić, pisali su članke iz svojih znanstvenih (stručnih) područja.

Pisano je o ovim domaćim piscima i njihovim djelima: V. Nazoru, T. Ujeviću, F. Galoviću, J. Leskovaru, A. B. Šimiću, V. Kalebu, M. Šufflayu, P. Zoraniću, P. Hektoroviću – uz 370. obljetnicu smrti, D. Demetru, G. Arnoldu. Ovdje valja dodati i opsežnije prikaze novoizašlih knjiga V. Nazora, F. Galovića, V. Kombola, Lj. Marakovića; zatim čitanke za više razrede “Plodovi srca i uma” koju je uredio M. Ujević, antologije hrvatskog lirskog pjesništva “42”, kao i izdavačke projekte HIBZ-a poput drugog sveska Hrvatske enciklopedije.

Nalazimo kraće tekstove o, u nas manje poznatim, stranim književnostima: albanskoj, belgijskoj, bengalskoj i norveškoj, ali i o Don Quijotu (Matošev esej i Marakovićev članak), o Stendhalu o stotoj godišnjici smrti, o V. Hugou o 140. obljetnici smrti, D. S. Merežkovskom u povodu smrti, o Baudelairu, Carducciju itd. No, posebno ističemo članak T. Ujevića “Jubilej francuskoga simbolizma”, a u povodu stote godišnjice rođenja S. Mallarme, napisan još 1936. “prilikom 50-godišnjice ‘porođenja’ simbolizma” (br. 17).

Od stranih pisaca prevedeni su: G. Papini, S. Corazzini, R. Alberti, R. O. Khayyama, P. Alverdes, H. Carrosa, te nešto japanske poezije.

Više je članaka iz povijesti hrvatskog kazališta V. Kučinića, autora koji je pisao i o aktualnim kazališnim događanjima, a M. Fotez objavio je članak o D. Demetru, uz sedamdesetu godišnjicu smrti (br. 26/27). Pisano je o premijeri Begovićeve drame “Bez trećega” / “Herzen im Sturm” u Beču, 13. prosinca 1941. te kritički o Strozzijevoj dramtizaciji romana “Ognjište” M. Budaka.

Redovito je praćen i glazbeni život Zagreba, a izdajamo članak J. Andreisa “Gioacchino Rossini, o stopedesetoj godišnjici rođenja” (br. 19), njegov osvrt na praizvedbu Papandopolove opere “Sunčanica” 13. lipnja 1942. u HNK-u i razgovor s J. Gotovcem (br. 24/25).

O likovnoj se umjetnosti pisalo manje. Upoznajemo slikara J. Mišea kroz razgovor s V. Vlaisavljevićem (br. 15/16) te ličnost slikara J. V. Meissnera i njegov

likovni doprinos Hrvatskoj enciklopediji (br. 4), a o suvremenom njemačkom kiparstvu saznajemo kroz osvrt na izložbu (br. 20/21).

Zanimljivi su i članci o fotografiji "Svjetlopisna umjetnost Hrvata" potpisani p. t. [Pavao Tijan] (br. 4); pregled najnovijih rasprava o "crkvi bosanskoj" ("Novi prinosi sporu o 'bosanskoj herezi'") J. Šidaka (br. 22/23), kao i dva napisa o važnosti dobre knjige za nacionalni odgoj djece i mladeži (br. 2 i br. 15/16).

Predstavljene su i neke hrvatske kulturne i znanstvene ustanove: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (br. 5) te neki njeni novi članovi: Vinko Krišković (br. 6), Tomo Matić (br. 7) i Vladoje Dukat (br. 8); Matica hrvatska u povodu stote godišnjice njenog utemeljenja; u nekoliko je navrata opširnije pisano o HIBZ-u i njegovim izdanjima i izdavačkim planovima. Većinu tih tekstova kao i neke druge napisao je urednik P. Tijan (p. t.).

Dodamo li ovome nastojanje da se kroz rubriku *Glasovi čitalaca*, povremenim objavljivanjem njihovih literarnih uradaka, te nagradnim natječajem o poznavanju hrvatske književnosti animira čitateljstvo na aktivnu suradnju, vjerujemo da je uredništvo ispunilo obje svoje zadaće, tj. uspjelo je sustavno obavještavati hrvatsku javnost o svim kulturnim pojavama i posredovati između čitatelja i autora.

Glede prestanka izlaženja lista uprava je objavila: "Radi nestašice papira, obustavljen je među ostalim listovima i naš list. Molimo naše pretplatnike ...",³⁸ a u već citiranom Elaboratu, upravitelj M. Ujević piše "... a kad je zavod (HIBZ, nap. B. S.) pokrenuo *Književni tjednik* radi veze s publikom, ustaše su ga zabranili tobože radi štednje s papirom, a u stvari radi toga, što je upravitelj u njemu napisao jedan antifašistički članak."³⁹ O kojem se članku radi, nije navedeno.

Možemo samo konstatirati da je šteta što je list prestao izlaziti, ponajviše stoga što je u njemu iz tjedna u tjedan, kroz niz rubrika, praćen i zabilježen hrvatski kulturni život početkom četrdesetih godina prošlog stoljeća, pa je tako osnovni izvor za daljnja istraživanja.

Vienac

Časopis je pokrenut kao mjesečnik 1944. pod uredništvom Julija Benešića, a izašlo je dvanaest brojeva u šest svezaka: br. 1(ožujak), br. 2(travanj), br. 3 (svibanj), br. 4(lipanj), br. 5(srpanj), br. 6/10(kolovoz-prosinac). Časopis je "označen kao 36. godišće, čime se željelo naglasiti idejni kontinuitet *Vienca* koji je prestao izlaziti prije prvoga svjetskog rata, a bio je južnoslavenske i, još šire, sveslavenske orijentacije."⁴⁰ O tome u uvodniku prvog broja stoji: "Nakon četrdeset godina javlja se ponovo pred hrvatskim čitateljima časopis *Vienac*, ... da nastavi, u novim prilikama i u drukčijem ruhu, svietle tradicije svoga prethodnika", a zaključno kaže: "Vjeran plemenitoj tradiciji svoga prethodnika, ovaj će časopis, ... nastojati da bude živa kopča hrvatske kulturne tradicije – stvaralaca i javnosti ..." U rubrici *Viesti iz HIBZ-a* na str. 5 piše da je naslov časopisa izabran "i radi toga da bude simbolična veza između svih suradnika HIBZ-a, a suradnici su, u širem smislu svi oni, koji imaju bilo kakve veze s našim zavodom ... Donosit ćemo, prije svega oglede iz velike radionice različitih uredništva HIBZ-a."

³⁸Književni tjednik 2, 28/29(1942), 1.

³⁹Švab, Mladen. Nav. dj., str. 38.

⁴⁰Isto, str. 26.

Od književnika u časopisu su zastupljeni: J. Leskovar (ponovno se javlja autobiografijom, nakon desetljeća književne šutnje), N. Šop, D. Cesarić, T. Ujević, F. Alfirević, G. Krklec, M. Begović te niz pisaca koji su se u književnosti pojavili uoči Drugoga svjetskog rata, afirmirali se za vrijeme rata, te iz nje, za domaću javnost, nakon njega nestali: V. Vida, V. Kos, A. Nizeteo, N. Kesterčanek, J. Ivaštinović, E. Čolaković, Z. Remeta, J. Korner i dr.

U dijelu u kojem se prikazuje hrvatska književnost, istaknuli bismo eseje A. Barca o teoriji književnosti ("Knjige o knjigama", br. 2), o kritičarima E. Kumičića ("Ljestvice i vješala", br. 5) i "Mažuranićeva proza", br. 6/10, te I. Ladike o "intuicionizmu" Kranjčevićeve lirike ("Intuitivni Kranjčević", br. 3), o uzrocima povlačenja J. Leskovara iz književnosti ("Slučaj Janka Leskovara", br. 5) i "Pjesnik Dobriša Cesarić", br. 6/10.

O vezama te utjecaju folkloru i narodnog stvaralaštva na hrvatsku umjetničku književnost pišu P. Grgec i P. Skok (br. 1), a T. Čubelić još jednom o tragičnosti udesa Hasanaginice (br. 6/10), dok o potrebi novoga rječnika hrvatskoga jezika, koji priprema HIBZ, piše Josip Jedvaj (br. 3).

Prijeвода iz stranih književnosti nema mnogo. Objavljeno je: "Iz Goetheove lirike" u prijevodu M. Kombola (br. 1), "Spomenik Petru Velikom" Adama Mickiewicza u prijevodu J. Benešića, "Petar Veliki", ulomak iz djela Kazimira Waliszewskoga, u prijevodu J. Andreisa (br. 3), dok u br. 5/10 nalazimo "Misli o književnosti" Paula Valeryja, te članak "Napoleon u odi Aleksandra Manzoni-a "Il Cinque Maggio" Ivana Manzoniya u kojem se oda analizira kroz izvorne stihove i prijevod Ivana Mažuranića.

Iako je *Vienac* ponajprije književni časopis, nalazimo i članke najrazličitijeg sadržaja, u rasponu od filozofije do gospodarstva. Likovne umjetnosti predstavljene su u svakom broju, pa možemo čitati rasprave J. Mišea o Emanuelu Vidoviću (br. 1) i Franu Kršiniću (br. 3); eseje A. Schneidera o Erosu i Psihi na slikama A. Medulića (br. 5); A. Huxleya o El Grecu u prijevodu E. Pustića (br. 4); V. H. o Katsušaki Hokusai, japanskom slikaru iz 18. st. (br. 6/10), te što A. Rodin misli o umjetnosti (br. 2). Pojedini brojevi obogaćeni su slikama i crtežima umjetnika koji su u njima prikazani.

S filozofskim temama javljaju se: A. Bazala ("Čovječanstvo", br. 1, preuzeto iz Hrvatske enciklopedije, sv. 4), K. Krstić ("Filozofija i jezik", br. 3), Z. Kuliman ("Filozofija je meditacija o čovječnosti", br. 6/10), te A. Haler ("Vanjski i unutarnji svijet", br. 1), dok je programatski članak M. Ujevića "Jedini put" (br. 2) "njegov credo za kulturno djelovanje."⁴¹ O gospodarstvu pišu: Lj. Prohaska (o potrebama zadrugarstva, br. 4), i agronom O. Frangeš koji jačanje poljodjelstva i sela uopće vidi u "mobi" (br. 5). Jedini je rad iz pravnih znanosti "O opravdanju države" N. Katičića u br. 5. Nisu zaboravljene ni prirodne znanosti, pa nalazimo zanimljive ilustrirane članke fizičara S. Hondla "Mark Antonij de Dominis kao fizičar" (br. 2) s crtežima i literaturom, te inženjera građevine M. Čaloga "Faust Vrančić i Ruđer Bošković, prvi hrvatski statičari" (br. 6/10).

Svaki broj *Vienca* ima poveću rubriku *Listak* u kojoj su najčešće objavljivani prikazi novoizdanih, ne samo HIBZ-ovih, izdanja, ali i osvrti, komentari, bilješke o znamenitim osobama i događanjima. Sa zasebnom paginacijom na kraju

⁴¹Isto, str. 29 (bilješka 38).

pojedini broj (s iznimkom br. 6/10) slijede *Viesti iz HIBZ-a*, u kojima se uvijek nalazi Popis njegovih izdanja.

Iako vezan uz suradnike jednog nakladnika, što je uredništvu i predbacivano (M. G. Hanžeković u *Gospodarstvu*, br. 82 od 13. IV. 1944.), *Vienac* je dobro uređivan časopis, s izbalansiranim tekstovima, od kojih je većina u njemu prvi puta objavljena. S. Lasić smatra da je “uz *Hrvatsku reviju*, *Plavu reviju*, *Plug* i (možda) *Hrvatsku smotru* najvažniji književni časopis NDH.”⁴² O razlozima prestanka njegova izlaženja nemamo podataka.

Časopis za hrvatsku poviest

“Bio je to prvi isključivo povijesni časopis u hrvatskoj historiografiji.”⁴³, a bavio se samo hrvatskom poviješću. Izašla su ukupno četiri broja u tri sveska: 1/2, 3, 4 (1943), a uređivali su ga povjesničar Miho Barada i povjesničar umjetnosti i konzervator Ljubo Karaman. Budući da u časopisu nema uvodnika, predgovora i sl. iz kojega bismo saznali o ciljevima i uređivačkoj politici, navodimo: “Urednici ... zamislili su časopis kao tromjesečnik koji sadržava radove iz područja hrvatske povijesti, povijesti umjetnosti i pomoćnih pov. znanosti.”⁴⁴ Osim urednika, članke su objavljivali: Č. Truhelka, V. Foretić, D. Kniewald, S. Ivšić, S. Batušić, Lina A. Horvat, E. Laszowski, A. Barac, S. Antoljak, T. Matić, M. Breyer, G. Novak, Z. Tanodi, A. M. Stragičić, I. Bach, M. Kus Nikolajev, F. Bučar. “Sama imena govore više nego bilo kakav komentar.”⁴⁵ Većina članaka popraćena je bilješkama i literaturom, a neki sadrže i ilustracije. Na kraju svakog broja u rubrici *Prikazi* osvrli su na novoizašle knjige, poneki zbornik i periodičku publikaciju sa sadržajima zanimljivim za časopis. Objavljena su i tri nekrologa, a ističemo onaj Franji Fancevu (autor je M. Matijević), zbog bibliografskog popisa publikacija (126 jedinica od 1905. do 1941.)

Časopis za medicinu i biologiju

Časopis s usporednim naslovom *Acta medico-biologica Croatica* kako stoji na poledini naslovne stranice “... osnovali su medicinski fakulteti prigodom otvorenja medicinskog fakulteta u Sarajevu” (Fakultet je započeo s radom 22. studenog 1944.). Iako je planirano da izlazi četiri puta godišnje, izašao je samo jedan broj (knj. I, sv. 1, 1945.), pod uredništvom Juraja Koerblera, dok je predsjednik uredničkog odbora bio Ante Šercer.⁴⁶ Od znanstveno-stručnih članaka autora A. Šercera, Z. Križana, Vl. Duančića, A. Gardilčića, S. Dujmušića, J. Koerblera, A. Radočaja, ističemo uvodni A. Šercera “O ustrojstvu i zadacima

⁴²Lasić, Stanko. Nav. dj., str. 123.

⁴³Švab, Mladen. Nav. dj., str. 26.

⁴⁴Časopis za hrvatsku poviest. // Hrvatska enciklopedija, sv. 2. Zagreb : Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2000., str. 657.

⁴⁵Švab, Mladen. Nav. dj., str. 26.

⁴⁶Možda nije naodmet spomenuti da se šesnaest Šercerovih radova, objavljenih 1925.-1939., još uvijek citiralo (44 puta) u svjetskoj literaturi 1962.-1986., dok se Koerblerovih pet, objavljenih 1931.-1940., citiralo 13 puta. Vidjeti: Lacković, Zdravko; Anamarija Bekavac; Ljubomir Čečuk. Croatian medical science from the foundation of the School of Medicine until 1941. // Croatian medical journal 33, 1(1992), 45-63.

medicinskih fakulteta u Hrvatskoj” i A. Gardilčića “Novi prijedlog za operaciju odtrgnute šarenice”. Časopis ima rubrike *Ocjene i prikazi* i *Viesti*.

I danas zadivljuje oprema članaka. Svi članci navode korištenu literaturu, imaju sažetak na njemačkom jeziku, a obogaćeni su vrlo dobrim crtežima, tablicama i tablama s fotografijama. Posebno ističemo Upute i obavijesti suradnicima koje u 16 točaka detaljno upoznaju moguće autore sa zahtjevima uredništva glede pisanja radova, ali i o njihovim pravima.

Navodimo neke: „(2) Časopis prima radove iz čitavog područja medicine, obće biologije i razprave o nastavnim programima; (3) Osim izvornih radova donosit će časopis redovite vesti iz sveučilišnog i znanstvenog života u domovini i u inozemstvu i prikaze najvažnijih stručnih djela; (5) Radovi moraju biti pisani izpravnim hrvatskim jezikom i pravopisom; (7) Svakom se radu može dodati i sadržaj na stranom jeziku, no obseg neka ne bude veći od trećine same radnje; (9) Navodi iz literature donose se prema međunarodnim propisima.“

Pregledavši ovaj jedini broj, možemo zaključiti da se radi o časopisu koji i sadržajem i opremom zadovoljava i suvremene zahtjeve o uređivanju znanstvenih časopisa.

Zaključak

Časopisi Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda, iako su trajali kratko, raznolikošću i bogatstvom sadržaja potvrđuju mnogostranost kulturnog života vremena u kojem su izlazili i upućuju nas na daljnja istraživanja. Time se, pak, vraćamo na početak, a to je potreba za retrospektivnom bibliografijom hrvatskih periodičkih publikacija, u čijoj izradi treba koristiti dosadašnja brojna djelomična istraživanja, a kao osnova poslužiti će katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice i ostalih knjižnica, te središnji katalog Leksikografskog zavoda “Miroslav Krleža” s popisanim građom tiskanom do 1945. godine.

LITERATURA

Bing, Albert. Amerika – zemlja nemogućih mogućnosti ... : američki način života u zagrebačkom dnevnom listu *Obzor* 1929.-1933. godine. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003.

Bogišić, Vlaho. Pogovor. // Macan, Trpimir. Spremnost : 1942-1945. Zagreb : Matica hrvatska, 1998. Str. 361-366.

Detoni-Dujmić, Dunja. Krugovi. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti, 1994.

Građa za bibliografiju jugoslavenske periodike. // Anali Leksikografskog zavoda FNRJ. Zagreb, knj. 2(1955).

Hergešić, Ivo. Hrvatske novine i časopisi do 1848. Zagreb : Matica hrvatska, 1936.

Horvat, Josip. Povijest novinstva Hrvatske : 1771-1939. Zagreb : Stvarnost, 1962.

- Jokić, Maja. Časopis kao sredstvo komunikacije. // Sveučilišni vjesnik 44, 2/3(1998), 63-72.
- Jokić, Maja; Mladen Andreis; Branimir Klaić. Pedeset godina Kemije u industriji : bibliometrijski i scientometrijski prikaz. // Kemija u industriji 51, 3(2002), 116-122.
- Kasandrić, Petar. Il giornalismo dalmato dal 1848. al 1860. Zadar : Artale, 1899.
- Lacković, Zdravko; Anamarija Bekavac; Ljubomir Čečuk. Croatian medical science from the foundation of the School of Medicine until 1941. // Croatian medical journal 33, 1(1992), 45-63.
- Lasić, Stanko. Krležologija ili Povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži : knj. treća : Miroslav Krleža i Nezavisna Država Hrvatska (10. 4. 1941. – 8. 5. 1945.). Zagreb : Globus, 1989.
- Lukežić, Irvin. Hrvatska periodika u Istri od 1900. do 1914. godine. // Nova Istra 1, 4(1996), 138-153; 2, 1(4)(1997), 129-144; 2, 2(5)(1997), 112-130; Zbornik Znanstveni skup 150. obljetnica Zore dalmatinske. Zadar, 1994.
- Maričić, Siniša; Branka Sorokin; Zlatko Papeš. Croatian journals at the end of 20 century : a bibliometric evaluation. // Društvena istraživanja, 9, 1(45)(2000), 1-17.
- Markus, Tomislav. Slavenski jug 1848.-1850. i hrvatski politički pokret. Zagreb : Hrvatski institut za povijest ; Dom i svijet, 2001.
- Markus, Tomislav. Zagrebačko političko novinstvo 1848.-1850. godine. // Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti 2(2002), 282-356.
- Maštrović, Vjekoslav. Jadertina Croatica : II. Časopisi i novine. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1954.
- Maticka, Marijan. Mađarska na stranicama središnjih hrvatskih novina : (1945.-1950.). // Časopis za suvremenu povijest 29, 3(1997), 505-518.
- Matković, Stjepan. Časopis za suvremenu povijest : tridesetogodišnjica izlazenja (1969.-1999.) : bibliografija. // Časopis za suvremenu povijest 31, poseb. br.(1999), 1-109.
- Mišak, Aleksandra; Jelka Petrak; Marko Pećina. Scientific biomedical journals in Croatia. // Croatian medical journal 43, 1(2002), 8-15.
- Pederin, Ivan. Hrvatska nacionalna ideologija u Dalmaciji u zabranjenim novinskim člancima : (1883.-1903.). // Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci 39(1997), 337-369.
- Perić, Ivo. Dubrovačka periodika : 1848.-1918. Dubrovnik : JAZU, 1980.
- Perić, Ivo. Pregled razvoja dubrovačke periodike između dva svjetska rata. // Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku 19/20(1982), 291-467.
- Sorokin, Branka. Bibliografska kontrola u Jugoslaviji na primjeru Bibliografije Jugoslavije, serije A, B i C i Bibliografije rasprava, članaka i književnih radova u časopisima SR Hrvatske. // Zbornik saopštenja "Tekuće bibliografije u Jugoslaviji". Beograd : Jugoslovenski bibliografski institut, 1987. Str. 159-171.
- Sorokin, Branka. Hrvatski časopisi 1990.-1993. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 37, 3/4(1994), 1-20.

Šercar, Tvrтко. Komunikacijska filozofija znanstvenih časopisa. Zagreb : Globus, 1988.

Švab, Mladen. Mate Ujević, utemeljitelj suvremene hrvatske enciklopedike : o dvadesetpetoj obljetnici smrti (1967-1992). // Radovi Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža". Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku, sv. 2= knj. 2(1992), 9-73.

Vaupotić, Miroslav. Časopisi od 1914-1963. // Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća. Zagreb : Stvarnost, 1965. Str. 771-835.

Vidaković, Josip. Povijest hrvatskog novinstva : Zadar u XIX. st. Zagreb : Hrvatsko komunikološko društvo ; Nonacom, 2001.

Vinaj, Marina. Građa za bibliografiju osječkih novina 1848.-1945. : magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2001.